

İzmir'de Lise Öğrencilerinde Sigara İçme Sıklığı ve İçicilik Davranışı Üzerine Sosyal Öğrenmenin Etkisi

Pembe Keskinoglu¹, Nuriye Karakuş¹, Metin Pıçakçefe², Hatice Giray¹, Nurcan Bilgiç³, Bülent Kılıç¹

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

² Adli Tıp Kurumu, İzmir, Türkiye

³ İl Sağlık Müdürlüğü, İzmir, Türkiye

ÖZET

İzmir'de Lise Öğrencilerinde Sigara İçme Sıklığı ve İçicilik Davranışı Üzerine Sosyal Öğrenmenin Etkisi

İzmir'de lise öğrencilerinde sigara içicilik sıklığını, içicilik davranışı üzerine sosyal öğrenmenin ve sigaranın zararları ile ilgili aldıkları eğitimin etkisini saptamaktır. İzmir ili İnönü Lisesi ve Balçova Ticaret Lisesi öğrencilerinde kesitsel bir araştırma yapılmıştır. Öğrencilerde sigara içicilik prevalansı %15.0, sapma %3.0 alınarak %95 güven aralığında hesaplanan en az örnek büyüklüğü 410'dur. İnönü Lisesi'nde küme örnekleme ile örnek seçimi (571 öğrenci) yapılmış, Balçova Ticaret Lisesi'nin ise tüm öğrencileri (273) çalışmaya alınmıştır. İnönü Lisesi'nde %91.4, Balçova Ticaret Lisesi'nde %93.8 öğrenciye ulaşılmıştır. Veri anket formunun sınıflarda öğretmenler bulunmadan öğrencinin kendi kendine doldurması sağlanarak elde edilmiştir. Tek değişkenli analizde ki-kare, çok değişkenli analizler lojistik regresyonla yapılmıştır. İnönü Lisesi öğrencilerinin %14.6'sı, Balçova Ticaret Lisesi öğrencilerinin %18.6'sı halen sigara içmektedir. Sigaraya başlamanın en önemli nedeninin stres olduğu belirtilmiştir. Tek değişkenli analiz sonuçlarına göre; aynı evde yaşayan diğer kişinin içicilik varlığı, arkadaşının içici olması, öğretmenlerinin sigara içtiklerini bilme, hayran olunan kişinin içtiğini bilme ve alkol kullanma sigara içicilik sıklığını anlamlı olarak arttırmaktadır (tüm değişkenler için $p=0.000$). Öğrencilerin sigara içiciliği yaşla ve annenin çalışması ile artmaktadır ($p=0.005$, $p=0.008$). Lojistik regresyon analizi sonucunda da yaş dışında diğer etmenlerin sigara içiciliğini anlamlı olarak arttırdığı saptanmıştır. İzmir ili lise öğrencilerinde sigara içicilik sıklığı yüksektir. Sigara içiciliğinde sosyal öğrenme etmenlerinin önemli katkıları vardır. Öğrencilerin sigara içmesini azaltmak için sigara ile ilgili verilen eğitimlerin içeriği ve etkinliğinin gözden geçirilmesi, eğitsel çalışmaların okul ve sosyal aktivite alanlarını da içermesi, verilen eğitime aile, okul öğretmeni ve yöneticilerinin dahil edilmesi ve sigara karşıtı çalışmaların çocukların henüz sigaraya başlamadığı döneme çekilmesi gerekmektedir.

Anahtar sözcükler: lise öğrencileri, sigara içme sıklığı, sosyal öğrenme, sağlık eğitimi

Geliş tarihi: 20.03.2006

Kabul tarihi: 16.05.2006

ABSTRACT

Smoking Prevalence Among High School Students in İzmir and Influences of Social Learning on Smoking Behaviour

To determine the smoking prevalence among students and the effects of social learning on smoking behaviour. A cross-sectional study was performed among students in İnönü High School and Balçova Trade High School in İzmir. The minimum sample size was 410 students with 15% of a possible smoking prevalence and 3% of deviation at 95% confidence interval. A cluster sampling selection (571) was performed in İnönü while all students (273) in Balçova included in the study. The participation rates were 91.4% and 93.8%, respectively. Data were obtained by the self-administered questionnaire. The prevalence of current smokers was 14.6% among students in İnönü and 18.6% in Balçova. The most important factor of smoking initiation was stress. The other smokers in the home, friends' smoking, having knowledges about smoking habits of teachers and popular stars and alcohol consumption were significantly associated with increasing rate of smoking prevalence ($p=0.000$). The smoking prevalence of the students showed a positive association with age and mother's occupation ($p=0.005$, $p=0.008$). It was also determined according to logistic regression analysis that all factors except age increased significantly smoking prevalence. The smoking prevalence was high among students in İzmir. It was observed that the social learning factors had an important influence on smoking. It is needed to decreasing smoking prevalence among high school students that antismoking education should be reevaluated, that antismoking campaign should be administered in schools and community, that parents, teachers and school managers should be integrated into preventive programmes and prevention efforts must start early stage.

Keywords: high school student, smoking prevalence, social learning, health education

Received: 20.03.2006

Accepted: 16.05.2006

GİRİŞ

Sigara dünyada çok yaygın kullanılan ve doğum öncesi dönemden başlayarak tüm yaşam boyunca insan sağlığını olumsuz etkileyen, önlenebilir en önemli morbidite ve mortalite nedenleri arasında yer almaktadır [1,2]. Son yıllarda özellikle gelişmiş toplumlarda erişkin sigara içiciliğinde azalma görülmekle birlikte, ergenlerde sigara kullanım

sıklığında istenilen azalma görülmemekte, aksine birçok ülkede artış gözlenmektedir. Dünyada ergen sigara içme prevalansı %15-60 arasında olup, sigaranın %80'i gelişmekte olan ülkelerde tüketilmektedir [3-5]. 1988 yılında Türkiye genelinde yapılan bir çalışmada 15-18 yaş arası gençlerde sigara içme sıklığı %30 bulunmuştur [6]. Sağlık Bakanlığı'nın 2003 yılında liseli öğrencilerde yaptığı Küresel Gençlik Tütün Araştırması'nda öğrencilerin %9.1'inin

Yazışma Adresi: Dr. Pembe Keskinoglu, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı İzmir-Türkiye, Tel: +90 232 4124001, e-posta: pembekeskin@yahoo.com

halen aktif içici olduğu, %22.3'ünün en az bir kere sigara içmeyi denediği saptanmıştır [7]. Erişkinlerin %80'inin sigara içmeye 18 yaşından önce başladığı, ergen sigara içicilerinin ¼'ünde sigaraya başlama yaşınının 10 yaşın altında olduğu bildirilmektedir [8].

Okul yaşlarındaki çocuklarda sigara kullanımını sosyal öğrenme doğrudan etkilemektedir. Arkadaş baskısı, anne-baba ya da kardeşlerin sigara içimi, öğrencilerin öğretmen, sanatçı, usta, sporcu gibi sevdikleri ve önemsedikleri kişilerin sigara içmeleri, öğrencilerin sigaraya başlamasında özendirici rol oynamaktadır [9,10]. Okul başarısızlıkları, kötü sosyoekonomik koşullar, aile içi çatışmalar ve sevgisizlik, yalnızlık duygusu, düşük benlik saygısı, özgüven kaybı, alkol-uyuşturucu madde kullanımı, stres, depresyon gibi sosyal ve psikolojik etmenlerin de çocukların erken yaşlarda sigaraya başlamalarına neden olduğu bildirilmektedir. Ayrıca alınan yasal önlemlere karşın uygulamada görülen aksaklıklar nedeniyle ergenlerin tütün ürünlerine kolayca ulaşabilmesi, sigara fiyatlarının düşük olması, tütün endüstrisinin açık ya da örtülü sigara tanıtım ve reklamları tüm dünyada erken yaşlarda sigaraya başlanmayı etkileyen nedenler arasında yer almaktadır [11,12,13].

Sigara içiciliği nikotin bağımlılığına neden olduğundan, ergen yaşlarda sigara içenlerin en az yarısının ömür boyu içici oldukları, çoğu ergenlerin bırakmayı istedikleri halde ancak %3-6'sının sigarayı bırakabildikleri saptanmıştır [14]. Ergenlerin sigaranın sağlığa olumsuz etkilerini yeterince algılayamaması ya da önemsememesi, bu çok önemli halk sağlığı sorununun çözümlenmesi için gerekli önleyici ve sağaltıcı girişimlerin erken yaşlarda alınması gerekliliğini göstermektedir.

Bu çalışmada, lise öğrencilerinde içicilik sıklığını belirlemek, lise öğrencilerinin sigara içicilik davranışı üzerine sosyal öğrenmenin ve sigaranın zararlarına ilişkin aldıkları eğitimin etkisini saptamak amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Yapılan araştırma kesitsel tiptedir. Araştırma İnönü Lisesi ve ağırlıklı olarak mesleki eğitim veren Balçova Ticaret Lisesi'nde yapılmıştır. Araştırmanın evreni, İnönü Lisesi'nin 1655 ve Balçova Ticaret Lisesi'nin 273 lise öğrencisidir. Balçova Ticaret Lisesi'nin tüm öğrencileri çalışmaya alınmıştır. İnönü Lisesi'nde ise örnek seçimi, aşağıda verildiği şekilde yapılmıştır:

Öğrencilerde sigara içicilik prevalansı %15.0, sapma %3.0 alınarak %95 güven aralığında hesaplanan en az örnek büyüklüğü 410'dur. Sınıfların küme olarak alınması uygulama kolaylığı getirdiği için, küme örnekleme yönteminin de göz önünde bulundurularak en az örnek büyüklüğü 492 ($420 \times 1.2 = 492$) olarak hesaplanmıştır. Daha sonraki aşamada sınıf listelerinde öğrencilerin bölümleri

listelenmiştir. Hazırlık ve Lise 1. sınıflar farklı bölümlere ayrılmamaktadır. Lise 2 ve 3. sınıfta ise, Türkçe-Matematik, Fen, Spor, Yabancı Dil bölümlerinden şube sayılarına göre ağırlıklandırılarak ve sınıflar kura ile belirlenerek şubeler seçilmiştir. Sonuçta toplam 21 şube örneği oluşturmuştur. Her şubedeki öğrenci sayısı 20-30 arasında değişmektedir. Seçilen 21 şubede 571 öğrenci bulunmaktadır. Araştırmanın örneği İnönü Lisesi'nin 571 ve Balçova Ticaret Lisesi'nin 273 öğrencisi olmak üzere toplam 844 öğrencidir. İnönü Lisesinde %91.4, Balçova Ticaret Lisesi'nde %93.8 öğrenciye ulaşılmıştır.

Bağımlı Değişken: Sigara içicilik varlığıdır. Günde en az bir sigara içmek içicilik varlığı olarak alınmıştır. Ayrıca içicilik durumunu tanımlamak için, önceden içip bırakma durumu tanımlayıcı özellik olarak araştırılmıştır.

Bağımsız Değişkenler

Öğrenci ile ilgili değişkenler: Yaş, cins, okul, sınıf, sosyal ve sağlık güvencesi, ailenin geliri, anne ve babanın işi, eğitimi, sigara içiciliği ve içicilik davranışı, aynı evde yaşayan diğer kişilerin içicilik özellikleri ve kimlikleri, arkadaşlarının içicilik varlığı, sevdiği ve hayranlık duyduğu kişilerin sigara içicilik durumu, öğretmenlerinin sigara içiciliği, öğrencinin alkol kullanımı, sigaranın zararlarını bilme ve sigaraya ulaşma durumudur. Sosyal öğrenme, gözlem ve taklit ile öğrenmedir. Anne, baba, evde diğer kişi, öğretmen, arkadaş ve hayranlık duyulan kişinin sigara içme durumu sosyal öğrenmeyi tanımlayan değişkenler olarak incelenmiştir.

Veri önceden oluşturulan anket formunun sınıflarda öğrencinin kendi kendine doldurması sağlanarak elde edilmiştir. Anketlere isim yazdırılmamış ve öğrencilere sonuçlar hakkında okula ve ailelerine bilgi verilmeyeceği belirtilmiştir. Anket uygulaması sırasında araştırmacıların bulunduğu sınıfa, öğrencilerin etkilenmeyeceği düşünülerek öğretmenler alınmamıştır.

Veri SPSS 11.0 programı ile Ki-kare analizi ve Lojistik regresyon analizi ile çözümlenmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri liselere göre, tanımlayıcı sosyo demografik özellikleri Tablo I'de sunulmuştur.

Araştırmaya katılan İnönü Lisesi öğrencilerinin %19.9'u 15 yaş altı, %58.6'sı kadındır, %92.0'inin sağlık güvencesi vardır. Balçova Ticaret Lisesi öğrencilerinin %19.9'u 15 yaş ve altında, %50.2'si kadındır, %87.9'unun sağlık güvencesi bulunmaktadır. İnönü Lisesi öğrencilerinin anne ve babalarının öğrenimi daha iyidir. İnönü Lisesi öğrencilerinin annelerinin %54.4'ü babalarının %64.0'ı, Balçova Ti-

Tablo I. Okullara göre öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri

Özellik	İnönü Lisesi		Balçova Ticaret Lisesi	
	n	%	n	%
Yaş grubu				
15 yaş ve altı	104	19.9	51	19.9
16 yaş ve üzeri	418	80.1	205	80.1
Cinsiyet				
Erkek	216	41.4	127	49.8
Kadın	306	58.6	129	50.2
Sağlık güvencesi				
Var	480	92.0	225	87.9
Yok	42	8.0	31	12.1
Annenin öğrenimi				
İlkokul altı	18	3.5	35	13.7
İlkokul	142	27.2	112	43.8
Ortaokul	78	14.9	54	21.1
Lise-yüksek okul	284	54.4	55	21.5
Babanın öğrenimi				
İlkokul altı	7	1.4	10	3.9
İlkokul	93	17.9	99	38.7
Ortaokul	88	16.7	67	26.2
Lise- yüksek okul	334	64.0	80	31.2
Annenin işi				
Evhanımı	188	36.0	46	8.0
Çalışıyor	334	64.0	210	82.0
Babanın işi				
Çalışmıyor, düzensiz iş	16	3.1	21	8.2
Çalışıyor	506	96.9	235	91.8

icaret Lisesi öğrencilerinin annelerinin %21.5'i, babalarının %31.2'si lise ve üzeri eğitimlidir. İnönü Lise öğrencilerinin annelerinin (%36.0), Balçova Ticaret Lisesi öğrencilerinin babalarının (%8.0) işsizliği (anne sadece ev kadınıdır) daha fazladır (Tablo I).

İnönü Lisesi öğrencilerinin %14.6'sı, Balçova Ticaret Lisesi öğrencilerinin %18.6'sı araştırmanın yapıldığı anda sigara içmektedir. Sigara içme nedenleri incelendiğinde, her iki lisede de stres, sigaraya başlamada en önemli neden olarak belirtilmiştir. Veri toplama formunda stres başlığı altında sıkıntı, üzüntü, kaygı ve stres nedeni ile sigaraya başlama olarak sorulmuştur. Arkadaş nedenli sigaraya başlama ikinci önemli nedendir ve Balçova Ticaret Lisesi'nde daha fazladır.

Balçova Ticaret Lisesi öğrencilerinin, babalarının, arkadaşlarının evde anne-baba dışındaki kişinin içicilik sıklığı ve öğretmenlerinin içiciliklerini bilmeleri daha yüksektir. Sigaranın zararlarını bilme, sigara ile ilgili eğitim alma ve alkollü içki içicilik varlığı İnönü Lisesi öğrencilerinde daha fazladır (Tablo II).

Tablo II. İnönü Lisesi ve Balçova Ticaret Lisesi öğrencilerinin sigara içme durumu ve içicilik ile ilgili özellikleri

Özellik	İnönü Lisesi		Balçova Ticaret Lisesi	
	n	%	n	%
Sigara içme durumu				
İçici (günde en az 1 sigara)	76	14.6	46	18.6
Eski içici	19	3.6	10	4.0
Hiç içmemiş	427	81.8	197	77.9
Sigaraya başlama nedeni				
Stres	49	51.0	45	58.4
Arkadaş	17	17.7	26	33.8
Aile	4	4.2	1	1.3
Medya	1	1.0	4	5.2
Anne içici	229	44.0	120	47.6
Baba içici	281	54.4	168	68.9
Evdeki diğer içici (var)	102	19.8	68	27.3
Arkadaşı içici	323	62.6	205	82.7
Öğretmenin içiciliğini bilme	359	69.0	192	76.8
Sigaranın zararını bilme	498	96.0	213	85.2
Sigaraya ilişkin eğitim alma	339	65.3	121	49.2
Alkollü içki içiciliği (var)	396	76.6	153	61.7

Sigara içicisi tüm öğrenciler (18 yaş altında ya da üzerinde 122 öğrenci) kendileri satın alabildiklerini bildirmişlerdir.

Tek değişkenli analiz sonuçlarına göre; yaşı 16 ve üzerindeki ve annesi çalışan öğrencilerin içicilik sıklığı anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo III). Diğer demografik özelliklerin içiciliği anlamlı olarak etkilemediği bulunmuştur.

Aynı evde yaşayan diğer kişinin içicilik varlığı, arkadaşının içici olması, öğretmenlerinin, hayran olunan kişinin sigara içtiğini bilmesi gibi sosyal öğrenme değişkenleri ve öğrencinin alkol kullanımı sigara içicilik sıklığını anlamlı olarak arttırmaktadır. Diğer sosyal öğrenme değişkenlerinin ve sigara ile ilgili eğitim almanın etkili olmadığı saptanmıştır. Eğitim alanların %18.4'ü öğretmenleri tarafından, %37.4'ü bir sağlık çalışanı tarafından eğitilmiştir. Eğitimi veren kişilerin özelliği içicilik sıklığını değiştirmemiştir. Tek değişkenli analizlerde içicilik sıklığını etkileyen özelliklerin dahil edildiği lojistik regresyon analizi sonuçları Tablo IV'te sunulmuştur.

Lojistik regresyon analizi sonucuna göre annenin çalışması, ailede anne ve baba dışında içici kişi varlığı sevdiği yıldız sporcu, sanatçı ya da öğretmenlerinin sigara içtiğini bilmesi ve alkollü içecekleri kullanması lise öğrencilerinin sigara içicilik sıklığını anlamlı olarak arttırmaktadır. Evde anne baba dışında içici kişilerin özellikleri veri tabanından

Tablo III. Lise öğrencilerinin demografik özellikleri ve sosyal öğrenme değişkenlerine göre sigara içme durumu

Özellik	Şu anda içici		p*
	n=122	%	
Yaş grubu			
15 yaş ve altı (n= 155)	13	8.4	0.005
16 yaş ve üzeri (n= 623)	109	17.5	
Cinsiyet			
Erkek (n= 343)	53	15.5	0.934
Kadın (n= 435)	68	15.6	
Anne Öğrenimi			
Ortaokul ve altı (n= 439)	72	16.4	0.571
Lise ve üzeri (n= 339)	50	14.8	
Baba Öğrenimi			
Ortaokul ve altı (n= 364)	61	16.7	0.556
Lise ve üzeri (n= 414)	61	14.8	
Anne işi			
Çalışıyor (n=234)	49	20.9	0.008
Evhanımı (n=544)	73	13.4	
Ailenin geliri			
Asgari ücret ve altı (n=70)	10	14.3	0.800
Asgari ücret üzeri (n=557)	86	15.4	
Okul			
İnönü Lisesi (n=522)	76	14.6	0.223
Balçova Ticaret Lisesi (n=256)	46	18.0	
Anne içici (n=349)	60	17.2	0.337
Baba içici (n=449)	79	17.6	0.056
Evde diğer kişi içici (n=170)	55	32.4	0.000
Arkadaş içici (n=528)	121	22.9	0.000
Öğretmenin içiciliğini bilme (n=551)	103	18.7	0.000
Hayran olunan kişinin içiciliğini bilme (n=114)	33	28.9	0.000
Sigaranın zararlarını bilme (n=711)	117	16.5	0.055
Sigara ile ilgili eğitim alanlar (n=461)	70	15.2	0.737
Alkol alan ve deneyenler (n=549)	111	20.2	0.000

incelenmiş ve hepsinin öğrencinin kendinden yaşça büyük kardeşi olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aktif içicilik sıklığında (%14.6 ve %18.6) 1988'de Türkiye genelinde yapılan bir araştırmada ergenlerde saptanan içicilik sıklığına (%30) göre azalma görülse de bunun istenen düzeyde olmadığı düşünülmüştür [6]. Ögel ve ark.nın Türkiye'de 15 ilde 18,599 lise öğrencisinde yaptığı çalışmada aktif içicilik prevalansı bu araştırma sonucuna yakın (%22) bulunmuştur [15]. Alikışifoğlu ve ark.nın İstanbul'da 19 bölgede yaptıkları araştırmada, lise öğrencilerinde aktif içicilik sıklığının %23 olduğu bildirilmiştir [16]. Türkiye'de çeşitli illerde yapılan araştırmalarda lise öğrencilerinde aktif içiciliğin %9.1-35 arasında değiştiği, erkeklerde içiciliğin kızlara göre daha fazla olduğu ve içiciliğin yaşla artış gösterdiği bildirilmiştir [17-21]. Bu araştırmada sigara içiciliğinde cinsiyetin etkili olmadığı, yaşla artış gösterdiği saptanmıştır.

Dünyada genel olarak son yıllarda ergenlerde, daha küçük çocuklarda ve kadınlarda sigara içme sıklığında azımsanmayacak artışlar görülmektedir. Özellikle gelişmiş batı toplumlarında ergen yaştaki kızların sigara tüketimindeki artış dikkat çekicidir. Bu artışta arkadaş, anne-baba, kardeş, öğretmen, sanatçı, sporcu gibi sosyal öğrenme modellerinin yanı sıra tütün üreticilerinin özellikle çocuk, genç ve kadınları hedef alan örtülü ve açık tanıtım etkinliklerinin, düşük tütün fiyatları ve tütüne kolayca ulaşabilmenin de önemli etkisi bulunmaktadır [11,22]. Bu çalışmada öğrencilerin sigara içmeye başlamasında medyanın (reklam ve film gibi) ve anne-baba sigara içiminin etkisinin önemli olmadığı, buna karşılık arkadaş, kardeş ve hayranlık duyduğu kişilerin içici olmasının önemli olduğu ve tüm öğrencilerin sigarayı kolaylıkla satın alabildiği saptanmıştır. Göksel ve ark.nın İzmir'de [17], Çelik ve ark.nın Manisa'da [21], Oymak ve ark.nın Kayseri'de [23] yaptıkları araştırmalarda, İzmir'de yapılan bu araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde lise öğrencilerinin sigaraya başlamasında anne-babanın değil, arkadaş ve kar-

Tablo IV. Lojistik regresyon analiz sonuçlarına göre, tüm öğrencilerinin sigara içiciliğini etkileyen özellikler

Risk Etmenleri	(Referans grup)	p	OR	95% CI
Yaş grubu	(15 yaş ve altı)	0.197	1.570	0.791 – 3.116
Anne işi	(çalışmıyor)	0.032	1.660	1.044 – 2.639
Ailede başka içici	(yok)	0.000	3.251	2.043 – 5.172
Arkadaşının sigara içme durumu	(içmiyor)	0.414	4625.064	0.000 – ....
Sevdiği yıldızın sigara içme durumu	(bilmiyor)	0.001	2.522	1.497 – 4.496
Öğretmenin sigara içme durumu	(bilmiyor)	0.038	2.289	1.469 – 4.329
Alkol kullanma	(kullanmıyor)	0.001	3.384	1.614 – 7.099
sabit		0.236	0.000	

deşlerin etkisinin olduğu saptanmıştır. Literatürde öğrencilerin sigara içmeye başlaması ile anne-babanın sigara içiciliği, ailenin sosyoekonomik ve eğitim düzey düşüklüğü arasında anlamlı ilişki gösterdiğini bildiren yayınlar bulunmaktadır [5,10,24]. Bu araştırmada, Göksel ve ark.nın [17] çalışmasında olduğu gibi öğrencinin sigara içmesi ile ailenin sosyoekonomik düzeyi arasında bir ilişki bulunmamıştır. Anne-babanın ilgisizliği, aile içi iletişimsizlik, babanın otoriter tutumu, çocuk harçlıklarının fazla olması öğrencileri sigaraya yönelten nedenler arasında gösterilmektedir [16,25]. Bu çalışmada annenin ev kadını olmasının öğrenci sigara içimini anlamlı azalttığı saptanmıştır. Bu bulgu çalışan anneye göre ev kadını olan annenin daha az sigara içtiği ya da evde gözü önünde bulunan çocuğun sigara içiciliğini annenin kontrol edebildiğini düşündürmüştür.

Sigaraya erken çocukluk dönemlerinde başlama nikotin bağımlılığını arttırarak kişinin erişkin dönemde de uzun yıllar içici olmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalarda erişkinlerin %80'inin sigara içmeye 18 yaşından önce başladıkları bildirilmiştir [8]. Bu çalışmada sigara içen öğrencilerin yalnızca %8.4'ü 15 yaşın altındadır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda çocuklarda sigaraya başlama yaşının 13–14 yaşlar arasında olduğu, öğrencilerin büyük çoğunluğunun sigaranın sağlığa zararlarını bilmelerine ve bırakmayı denemelerine karşın ancak %4-6'sının tamamen bırakabildiği saptanmıştır [15,18,21]. Bu durum erken yaşlarda sigara alışkanlığının nikotin bağımlılığını kolaylaştırdığını göstermektedir. Gençler sigaranın sağlık için zararlı etkilerine aldırılmamakta ve sigaranın kendisi için risk taşıdığına inanmamakta, toplumda yer edinebilme, bağımsızlık ve cinsel kimliği kazanma arzusu, üstünlük gösterisi, merak, arkadaş baskısı gibi nedenlerle içmeye devam etmektedir. Bu çalışmada sigara içen öğrencilerin yaklaşık yarısı sigarayı stres nedeniyle içtiklerini belirtmektedir. İçicilik sıklığı açısından lisenin genel ya da meslek lisesi olmasının anlamlı olmadığı saptanmıştır. Arbak ve ark.nın [20] çalışmasında da stresin öğrencilerin sigara içmeyi sürdürmesinde en önemli etken olduğu bildirilmektedir. Oymak ve ark.nın [23] çalışmasında ise öğrencilerin sigaraya başlamasının en önemli nedeninin merak olduğu belirtilmektedir. Öğrencilerin kendilerini yalnız, mutsuz hissetmesi ve okul başarısızlığı da sigara içiciliğini tetiklemektedir, ancak bu durum bu araştırmada sorgulanmamıştır. Bu çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun sigaranın zararlarını bilmesi ve sigaranın zararları hakkında eğitim almış olmasının içicilik sıklığını değiştirmemesi en dikkat çekici bulgulardandır. Bu durum sigara ile ilgili eğitim programlarının içeriğinin, etkinliğinin ve hedeflediği kişilerin yeniden düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Birlikte kahve, alkol ya da uyuşturucu madde tüketiminin öğrencilerde sigara içiciliğini arttırdığı bildirilmektedir

[16]. Bu çalışmada da öğrencilerde alkol tüketiminin sigara içiciliğini anlamlı olarak arttırdığı saptanmıştır.

Sonuç olarak, İzmir İli metropolünde farklı müfredatta eğitim veren iki lisenin öğrencilerinde sigara içicilik sıklığı ülkemizde yapılan diğer lise çalışmalarının içicilik sıklığına benzer saptanmıştır. Özellikle sigara içiciliğini arttıran nedenler içinde, çocuğa rol modeli olabilecek öğretmen, sanatçı, sporcu gibi kişilerin içiciliğinin önemli olduğu saptanmıştır. Sigaraya ulaşımda aylık gelirin etkili olmadığı saptanmıştır. Ekonomik durumu ne olursa olsun gençler sigaraya ulaşabilmektedir. Yasal engellere karşın yaşı 18 yaş altında da olsa öğrencilerin sigarayı rahatlıkla satın alabildiğinin saptanması en dikkat çekici bulgudur. Ayrıca sigara ile ilgili eğitim alanların ve zararlarını bilenlerin içiciliği daha yüksek çıkmıştır. Bu noktada sigara ile ilgili verilen eğitimlerin içerik ve etkinliğinin gözden geçirilmesi, eğitsel çalışmaların okul ve sosyal aktivite alanlarını da içermesi, verilen eğitime aile, okul öğretmeni ve yöneticilerinin dahil edilmesi ve eğitimin çocukların henüz sigaraya başlamadığı döneme (ilköğretim düzeyine) çekilmesi gerekmektedir. Tütün ürünleri ile ilgili çıkartılan yasaların etkin uygulanması, ürünlerin reklam ve tanıtımlarının özendirilmemesi, satışların kontrol edilmesi, uluslararası tütün tekellerinin özellikle çocuklar ve kadınlar için geliştirdikleri stratejilerin farkına varılarak etkin önlemlerin alınması küçük yaşlarda sigara içiciliğini azaltmada yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

1. California Environmental Protection Agency "Health effects of exposure to environmental tobacco smoke" Final Report. California Environmental Protection Agency Office Of Environmental Health Hazard Assessment, 1997.
2. Hofhuis W, Jongste JC, Merkus PJF. Adverse health effects of postnatal tobacco smoke exposure on children. *Arc Dis Child* 2003;88:1086-90.
3. Centers for Disease Control. Tobacco use among high school students-United States, 1997 *MMWR* 1998;47:229-33.
4. Currie C, Hurrelmenn K, Settertobulte W et al. Health behaviour in school aged children: A WHO cross-national study. International report. WHO health policy for children and adolescents series No 1. 2000.
5. Piko BF, Luszczynska A, Gibbons FX, Tekozel M. A culture-based study of personal and social influences of adolescent smoking. *Eur J Public Health* 2005;15:393-8.
6. Sigara alışkanlıkları ve sigara ile mücadele kampanyası kamuoyu araştırması raporu, PİAR, 1988.
7. Sağlık Bakanlığı Madde Bağımlılığı şube Müdürlüğü. Türkiye Küresel Gençlik Tütün Araştırması 2003.
8. Williams GC, Cox EM, Kouides R, Deci EL. Presenting the facts about smoking to adolescents: effects of an autonomy-supportive style. *Arch Pediatr Adolesc Med* 1999;153:959-64.
9. Alexander C, Piazza M, Mekos D, Valente T. Peers, schools, and adolescent cigarette smoking. *J Adolesc Health* 2001;29:22-30.
10. Buller DB, Borland R, Woodal WG et al. Understanding factors that influence smoking uptake. *Tob Control* 2003;12(Suppl 4):16-25.

11. Benowitz N. Nicotine addiction. *Prim Care Clin Office Prac* 1999;26:611-31.
12. Wang MQ. Social environment influences on adolescents' smoking progression. *Am J Health Behav* 2001;25:418-25.
13. de Vries H. Socio-economic differences in smoking: Dutch adolescents' beliefs and behaviour. *Soc Sci Med* 1995;41:419-24.
14. Burt RD, Peterson AV. Smoking cessation among high school seniors. *Prev Med* 1998;27:319-27.
15. Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2001;12:47-52.
16. Alikasifoglu M, Erginoz E, Ercan O et al. Cigarette smoking among turkish high school students. *J Adolesc Health* 2002;30:7-8.
17. Göksel T, Cirit M, Bayındır Ü. İzmir ili öğrencilerinin sigara alışkanlığını etkileyen faktörler. *Toraks Dergisi* 2001;2:49-53.
18. Karlıkaya C. Edirne'de lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı. Kaçakçılık, reklamlar ve ergenlerin sigaraya ulaşması? *Toraks Dergisi* 2002;3:6-12.
19. Demirhan H, Bostancı M, Zencir M, Özen İ. Denizli Tavas ilçe merkezinde öğrenim görmekte olan ortaöğrenim öğrencilerinde sigara, alkol ve uçucu madde kullanımı. *Sağlık ve Toplum* 2001;11:74-80.
20. Arbak P, Erdem F, Karacan Ö, Özdemir Ö. Düzce lisesi öğrencilerinde sigara alışkanlığı. *Solunum Dergisi* 2000;1:17-21.
21. Çelik P, Esen A, Yorgancıoğlu A ve ark. Manisa ilinde lise öğrencilerinin sigaraya karşı tutumları. *Toraks Dergisi* 2000;1:61-6.
22. Sargent JD, Dalton M, Beach M et al. Effect of cigarette promotions on smoking uptake among adolescents. *Prev Med* 2000;30:320-7.
23. Oymak FS, Gülmez İ, Çetinkaya F ve ark. Kayseri'de kolej öğrencilerinde sigara içme alışkanlığı. *Erciyes Tıp Dergisi* 1998;20:214-9.
24. Azevedo A, Machado AP, Barros H. Tobacco smoking among Portuguese high-school students. *Bull WHO* 1999;77:509-14.
25. Herken H, Özkan İ. Sigara ve sosyal öğrenme. *Genel Tıp Dergisi* 1998;8:45-7.